

**ARKAİK VE KLASİK KAYNAKLARDA HELLEN
OLMAYAN *POLİS*'LER**
NON-GREEK *POLEIS* IN ARCHAIC AND CLASSICAL
SOURCES

Sultan Deniz KÜÇÜKER*

Makale Bilgisi	Article Info
Başvuru: 17.12.2016	Received: December 17, 2016
Kabul: 30.01.2017	Accepted: January 30, 2017

Özet

Hellence "Polis" kelimesi ana hatlarıyla "yerleşimin merkezinde ve kırsalında yaşayan yurttaşlardan oluşan ve bunların oylarıyla yönetilen, dışa karşı bağımsız politik toplumu ifade ettiği şeklinde ele alınır; bu yönüyle de Polisin genellikle Hellen dünyasına özgü, politik bir terim olduğu kabul edilmektedir. Ancak antik Hellence belgelerle üzerinde yapılan ayrıntılı çalışmalar bu terimin ve kavramın sadece "politik toplum" anlamını içermediğini, hatta sadece Hellen dünyasına özgü yerleşim ve yönetimler için de kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Çalışmamızda konu Arkaik ve Klasik Dönemlerde güneybatı Anadolu yerleşimlerinden örneklerle ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Likya, Karia, Kilikia, Polis, Polis Hellenis

Abstract

In its strict sense, the Hellenic term Polis means, independent and a small self-governing community of citizens living in an urban centre and its hinterland, and in this sense it is a politic term which is originally specific to Hellenic world. But the

* Öğr. Gör. Dr., A. Ü., Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, denizucekiz@gmail.com

studies on this term have shown that in the ancient sources this term wasn't used only in that political meaning and furthermore it wasn't used only for the settlements and administrations specific to Hellenic world. In this study, this subject will be described with the references from south-western Anatolian settlements within the Archaic and Classical periods.

Key Words: Lycia, Caria, Cilicia, Polis, Polis Hellenis.

Hellence yazılmış orijinal kaynaklar ayrıntılı olarak incelendiğinde, *polis* kelimesinin sadece Hellen dünyasına özgü bir devlet modeli ya da fiziksel yönüyle yerleşim merkezlerini (=şehir) vurgulayan bir kavram olarak değil; kabile devletleri, federasyonlar, birleşik krallıklar, hatta Pers İmparatorluğu da dahil olmak üzere birçok devlet yapısını ifade eden ortak bir terim şeklinde kullanılmış olduğu ortaya çıkar.¹ Özellikle Klasik Dönemde Atinalı Thukydides'in "Hellen ve barbar *polis*'leri"² ifadesinde *polis* kelimesini "devlet" için genel bir terim şeklinde kullanmış olması bu tartışmalara yön vermektedir.

Konunun, Arkaik ve Klasik Dönemlerde Hellas anakarası dışında, örneğin Güneybatı Anadolu'da, farklı siyasal yapılar için de *polis* kelimesinin kullanılması üzerinden açıklanması, bu iddiayı güçlü şekilde destekler bilgiler sunmaktadır. Hellenleştirilen Hellenistik Dönem'deki gibi henüz sistemli bir politika olmadığı söz konusu dönemlerde de *polis* ile ifade edilen farklı siyasi örgütlenmelerin kıyılarda bulunanları arasında, çokça Atina ve Korint'le bağlantılı *apoikia*'lar³ yer alıyordu. Şüphesiz bu nedenle Hellas'da devlet yapıları üstünde yaşanan gelişmelerin denizaşırı aynı etnik yapıya sahip

¹ Mogens Herman Hansen, "Πόλις, as the Generic Term for State", bk.: Thomas Heine Nielsen (ed.), *Yet More Studies in The Ancient Greek Polis*, Stuttgart, 1997: 9-16, s.14.

² Thuc.7.80. 3.1 " ... ταύτη πόλις καὶ Ἑλληνίδας καὶ βαρβάρους."

³ Hellen *polis*'inin doğuşuna ilişkin çalışmaların önemli basamaklarından biri, İ.Ö. 750'lerde başlayan ve İ.Ö. 580'e dek süren kolonizasyon hareketleri olmuştur. Bu süreçte *metropolis*, yani ana yerleşimlere bağlı olarak kurulan koloniler, *apoikia*'lar olarak adlandırılmış; belirli bir *polis*'ten belirli bir zaman diliminde gönderilen aynı etnik kökenden olan insanlarca kurulmuş bu *apoikia*'lar başlangıcından itibaren inanç ve düşünce bakımından ana yerleşimlere bağlı, ancak ekonomik ve politik olarak bağımsız yerleşimler olmuştur. M. I. Finley, *Early Greece: The Bronze and Archaic Ages*, N.Y., 1981, s.9; *Apoikia* olarak kurulan bu yeni yerleşimler, antik kaynaklarda hem fiziksel hem de politik açıdan *polis* olarak değer bulmuşlar; yapılan arkeolojik çalışmalar da bu verileri desteklemiştir. Bk. *OCD*, 2012, s.118. Ayrıca *apoikia* olarak geçen yerlerin antik kaynaklarda *polis* olarak değerlendirildikleri de olur. Örneğin Herodotos 4.145'ten itibaren Libya'da bulunan Thera kolonisi Kyrene'nin kuruluş öyküsü anlatılmaktadır. Bir *apoikia* olan Kyrene Herodotos'da aynı zamanda *polis* olarak da geçmektedir. Hdt. 4.156.13 " πῆ νῦν Κυρηναίων πόλις."; Anadolu için özellikle Akdeniz, Batı Anadolu ve Karadeniz kıyılarında önemli *apoikia*'lar kurulduğu bilinmektedir. Ayrıntı için bk. Mogens Herman Hansen ve T.H. Nielsen, (ed.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford, 2004.

bu kolonilerde de yansımaları beklenmelidir. Ancak diğer taraftan, örneğin Anadolu'nun güney kıyısındaki Likya Bölgesi'nin İ.Ö. 6. yüzyıldan Hellenistik Dönem'e değin kıyılarındaki Kıta Hellas'ı kökenli halkların kurulumu ya da yoğun iletişimi bulunan yerleşimlerine rağmen⁴, yerli kültürünün baskın olduğu bir bölge olduğu da bilinmektedir. Herodotos'un erken Klasik Dönem'de Likyalıları *barbaroi* olarak nitelendirmesi⁵ o dönemdeki Hellen nasyon anlayışı adına dikkat çeken bir yaklaşımdır.⁶ Likya Bölgesi'nde yerli halk organizasyonlarının baskın olması, Klasik Dönem'e ait farklı yerleşimlerin bastığı ancak farklı standarttaki sikkelerden de anlaşılmalıdır. Öyle ki İ.Ö. 5. yüzyılın ortalarında Likya yerleşimlerinde Hellen modelinde sikke basan yerli yöneticiler arasında politik bir bağ olduğu; bölge içinde hiyerarşiye dayalı asli bir yöneticinin egemenliğinde yürütülen federatif bir yapı bulunduğu anlaşılır.⁷

Likya'da "Hanedanlar Dönemi" olarak adlandırılan İ.Ö. 540-360 arası yaklaşık iki yüz yıllık süreçte Ksanthos, Limyra, Telmessos'un bölge geneli için yerli büyük beylerin yönetimindeki bağımsız devletler olduğu kabul edilir.⁸ Bu devletlerin Hellen karakteristiği taşımadığı ve Hellen standartlarında, özellikle primitif demokratik yapılara dayalı bir politik yapıya sahip olmadıkları yani kavramsal olarak *polis* yapısı taşımadıkları birçok veriyle izlenebilir. Örneğin Ksanthos'un Anadolu içi ve deniz aşırı Hellen *polis*'leriyle etnik ve kültürel anlamda sürekli iletişimde olduğu açıktır. Ancak epigrafik belgelerinde vatandaşlık, halk meclisi, halk toplantıları gibi terimlere rastlanmaması; yerleşim planı içinde de *bouleterion*, *prytaneion* gibi meclis toplantılarının yapıldığı binaların olmaması⁹ dolayısıyla Ksanthos için kullanılan *polis* terimi, kavramsal ve fiziksel anlamda bir Hellen *polis*'ine işaret etmez. Kaldı ki Ksanthos'ta bulunan saray tipli yönetim yapısının *tyrannos* egemenliğindeki *polis*'lerde bile bulunmaması dikkat çekici bir

⁴Bölgenin kıyı kesimlerinde Hellen koloni yerleşimleri bulunduğunu Diodoros (Diod.11.60.4) aktarmaktadır. Gocha R. Tsetschladze, Anthony M. Snodgrass, *Greek Settlements in the Eastern Mediterranean and the Black Sea*, Michigan, 2002, s. 29.

⁵Hdt.1.173.3.

⁶ Likya'nın Hellenizasyonu üzerine bk. Fahri Işık, 'Anadolu-Lykia Uygarlığı, Lykia'nın "Hellenleşmesi" Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım' *Anadolu/ Anatolia* 36, 2010: 65-125.

⁷ Antony G. Keen, "The Kings of Lykia in the Achaemenid Period", bk.: R. Brock, S. Hodkinson (ed.), *Alternatives to Athens*, Oxford, 2000, s.270, 272.

⁸ Hansen, Mogens Herman, "Introduction", bk.: Hansen, M. H. (ed.), *A Comparative Study of Six City-state Cultures: An Investigation*, Copenhagen, 2002: 9-10; Mogens Herman Hansen, *Polis: An Introduction to the Ancient Greek City States*, Oxford, 2006, s. 18; Bu noktada kent devleti kavramını *polis*'ten ayırmak gerekir. Farklı coğrafyalardaki kent devleti yapıları üzerine ayrıntılar için bk. M.H. Hansen, (ed.), 2002.

⁹ A. Keen, M.H. Hansen, "Lykia", bk.: M.H. Hansen, T.H. Nielsen, (ed.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford, 2004: 1138-1143, s.1139.

durum olarak değerlendirilmiştir.¹⁰ Ama tüm bunlara rağmen Hekataios Hellence yazdığı eserinde¹¹ Likya'da, Ksanthos, Patara ve Sindia (=Isinda) için *polis* ifadesini kullanmaktadır. Skylaks ise, "Likya *polis*'leri şunlardır¹²" cümlesiyle başlayıp Telmessos, Patara, Ksanthos, Phellos, Limyra ve Gagaia'ı bu grupta *polis* olarak saymıştır. Ancak diğer taraftan Pseudo Skylaks'ın Karia *polis*'lerini sayacağı yerde *polis hellenis*¹³ ifadesini kullanarak etnik bir ayrıma gittiği de görülmektedir.¹⁴ Dolayısıyla Skylaks'ın Likya Bölgesi yerleşimleri için *polis*'i genel bir terim olarak, tüm devlet yapıları için kullanılmış olduğu söylenebilir.

Konuya, *ethnikon*'ların kullanımı açısından yaklaşıldığında da benzer bir genelleme söz konusudur. Şöyle ki; Attik-Delos Deniz Birliği içinde ödeme yapan devletler, Atina vergi listelerine çoğunlukla, *polis* başlıkları altında yerleşimlerinin adlarından türetilmiş *ethnikon*'lar yani halk/*demos* egemen vurgularıyla girmişlerdir. Örneğin Miletos devleti kayıtlarda Miletoslular, Erythrai devleti ise Erythrailılar olarak geçmektedir. Likya için ise farklı bir durum söz konusu olmuş ve Likyalılar Atina vergi listelerinde bölgesel *ethnikon*'ları ile "Λύκιοι=Likyalılar" olarak yer almışlardır.¹⁵ Atina'nın başını çektiği Attik-Delos Deniz Birliği'nin tüm üyeleri, sözde özgürlükçü bir sloganla "içte ve dışta bağımsız vatandaşların devleti" standardında kavramlaştırılırken, "*polis*"e uymayan Lykia Bölgesi devletleri tek bir *polis* gibi "Likyalılar" şeklinde zorlama bir *ethnikon*'la *polis* olarak ifade edilmişlerdir. Bu örnekten yola çıkarak, Hellenistik Dönem'in hemen başında, Ksenophon'un Pers İmparatorluğu'nu da *polis* olarak adlandırması¹⁶ Likya'daki devletlerin toplu olarak *polis* şeklinde belirtilmesiyle aynı mantığı güttüğü gibi tartışmalara açık görüşleri de gündeme getirmiştir.¹⁷ Attik-Delos Deniz Birliği içinde politik olarak bir tek tipleştirme ve buna standart olarak Atina devlet modeli vurgusu yapılırken Likya'nın, söz konusu dönemlerdeki baskın yerli unsurları içine alır biçimde bölgesel olarak bir *polis* gibi vergi listelerinde ifade edilmiş olması, olasılıkla Attik-Delos Deniz Birliği'nin ekonomik boyutu ile ilişki bir durumdu. Pers devleti yerine kullanılmış olan

¹⁰ Keen, A, Hansen, M. H, *a.g.m.*, 2004, s. 1139.

¹¹ Hekataios; FGrH 1F 255–7.

¹² Skylaks 100: καὶ πόλεις Λυκίους αἴδε.

¹³ Skylaks 99 "Μετὰ δὲ Λυδίαν Καρία ἐστὶν ἔθνος, καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ Ἑλληνίδες αἴδε".

¹⁴ A. Keen, M.H. Hansen, *a.g.m.*, 2004, s. 1139; Ancak bu anlatımda, Pseudo Skylaks'ın *polis* ve *polis hellenis* ayrımını vurgulamakta tutarlı olmadığı da belirtilmekte ve bunun için Likya Bölgesi'ndeki Phaselis örneği sunulmaktadır. Buna göre "Phaselis şüphesiz bir *polis hellenis*'tir, ancak Skylaks bunu sadece πόλις καὶ λιμὴν olarak sınıflandırmıştır" yorumunda bulunulmuştur.

¹⁵ ATL II, 9; III, 33-34

¹⁶ Örn. bk. Ksen. *Cyr.* 1. 3. 18; 1. 4. 25; 1. 5. 7. A.G. Keen, *a.g.m.*, 2000, s. 272, dn. 14.

¹⁷ A.G. Keen, *a.g.m.*, 2000, s. 272.

polis teriminin Hellen modeli politik bir yapıyı kastetmediği gibi burada *polis* olarak ifade edilen Likyalılar da Hellen modeli bir örgütlenme, elbette değildi.

Attik-Delos Deniz Birliği'ne üye devletler içinde Karia Bölgesi'nden devletler de "Ἀθηναίων πόλεις αἰδε σύμμαχοι =Atinalılar'ın müttefiki olan *polis*'ler şunlardır" sıralamasında yer alırlar. Yani onlar da Attik-Delos Deniz Birliği standardında *polis*'ler olarak gösterilir. Ancak bunun bir zorlama olduğu Karia içinde vergi ödeyen kimi devletlerin *ethnikon*'larla bile değil, doğrudan monarklarının isimleri altında yer almış olmalarıyla görülür. Örneğin Idyma İ.Ö. 425/4 kayıtlarına Πάκτυες θυμ[εύς] (*IG I³ 260.1.16*) olarak geçmektedir. Arkeolojik araştırmalar da Idyma'da büyük bir yerli Karia merkezini gün yüzüne çıkarmıştır, yani ne yönetim ne de fiziki yapı olarak burada bir Hellen standardı söz konusu değildir.¹⁸ Benzer şekilde Kylandos yerleşimi de İ.Ö. 425/4 vergi değerlendirme kayıtlarında hükümdarının adı ile yer alır = Τυμν--- Κυλλ[άνδιος].¹⁹

Şu halde "Atina'nın müttefiki olan *polis*'ler" ibaresi altında listelenen her devletin Atina kimliğinde standartlaştırılmaya çalışılan Hellen karakterinde ve yine bu propagandayla kavramlaştırılmaya girişilmiş *polis* tipine uymadıkları yeterince anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Attik- Delos Deniz Birliği Atina devlet modelinde standartlaştırılmaya çalışılan bir "*polis*" kavramıyla her ne kadar hem Hellas hem de deniz aşırı bölgelerde bir "Panhellen" politikası yerleştirmeye çalışıyor görünse de, Batı Anadolu'dan örneklendirdiğimiz Likya ve Karia'da etnik olarak yerli yapıların baskın olması politik ve kültürel anlamda bir Hellenleşme ya da Hellenleşirmeyi gündeme getirmemiştir. Bu durum, Akdeniz'in bu kısmında yürüyen ekonomik düzenin sağladığı avantajlar nedeniyle üye devletlerin, ne yapıda olurlarsa olsunlar, prensipteki standartlara itiraz etmediklerini düşündürüyor ya da Attik-Delos Deniz Birliği konusunda eldeki tek düzenli kayıt Atina tarafından tutulduğu için modern araştırmacılardan pek azı böyle bir standardın gerçekte kabul görüp görmediğinden şüphe duyuyor.

İlk kurulan Attik-Delos Deniz Birliği'nden yaklaşık yüzyıl sonrasına tarihlendirilebilecek Pseudo Skylaks'ın aktarımlarında da güneybatı Anadolu'daki siyasi yönetimler, genel bir ifade ile *polis* olarak adlandırılmaktadır. Örneğin Skylaks, Kilikya'ya ilişkin verileri sunacağı yerde "Pamphilia'dan sonra Kilikia halkı (*ethnos*) gelir ve Kilikia Bölgesi'nde şu

¹⁸ Pernille Flensted- Jensen, "Karia", bk.: M.H. Hansen, T. H. Nielsen, (ed.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford, 2004: 1108-1137, s.1119.

¹⁹ Ayırtı için bk. Pernille Flensted- Jensen, *a.g.m.*, 2004: 1126.

polis'ler vardır"²⁰ ifadelerini kullanırken, Karia Bölgesi'ni konu etmeye başladığında²¹ "Lidya'dan sonra Karia halkı (*ethnos*) gelir ve bölgedeki Hellen *polis*'leri şunlardır" diyerek Hellen olan²² ve olmayan *polis*'ler arasında bir ayırım yapmıştır. Bu ayırma dayanarak yazarın etnik bir ayırım ile Hellen etnik ögesinin olduğu devletleri özellikle *polis hellenis* diyerek ayırdığı görülse de konu edilen bölgelerdeki devletleri tümüyle *polis* terimi ile karşıladığı ortadadır.

Yüzyıl olarak daha geç bir tarihte yazmış olsa da Sicilyalı Diodoros'un Karia Bölgesi devletleri için geriye dönük ifadeleri de benzerlik göstermektedir. Öyle ki Diodoros, genel bir söylemle Aleksandros'un tüm Karia *polis*'lerini kendi tarafına çektiğini anlatırken, kullandığı ifadeler ile Hellen karakteristiği taşıyan *polis*'leri diğer yerli yönetimlerden ayırdığı düşünülebilir. Diodoros bu ifadelerinde Aleksandros'un "özellikle Hellen *polis*'lerine otonomi ve vergiden muafiyeti"²³ sağladığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Karia'da bulunan yerli yönetimler ile Hellen kökenli olanlar arasına bir çizgi çekmiş olur. Ancak buradaki ayırımın, Skylaks'ın yaptığı etnik ayırımdan biraz daha farklı olduğu düşünülebilir. Çünkü Sicilyalı Diodoros yaşadığı yüzyıl dolayısıyla Aleksandros'un Hellen *polis*'leri politikasını biliyordu ve bu nedenle Hellen *polis*'i ifadelerinde olasılıkla politik bir kavram olarak *polis*'e vurgu yapmaktaydı.

İ.Ö. 425 yılındaki Atina vergi listelerine, Atina'nın en doğu noktasında konumlanmış müttefiki olan Kelenderis de girmiştir.²⁴ Dağlık Kilikya'nın en eski yerleşimlerinden olan Kelenderis, bazı antik kaynaklarda bir Samos kolonisi²⁵ olarak geçiyorsa da burada Samosluların gelişinden önce yerli halkın yaşadığı bir yerleşmenin mevcut olduğu²⁶, arkeolojik çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, etnik anlamda saf bir Samos kolonisi niteliği taşımayan Kelenderis'in yönetim karakteriyle bir *polis* şeklinde gelişmediği

²⁰ Skylaks. 102

²¹ Skylaks. 99 " KΑΡΙΑ. Μετὰ δὲ Λυδίαν Κάρια ἐστὶν ἔθνος, καὶ πόλεις ἐν αὐτῇ Ἑλληνίδες αἰδε·"

²² Skylaks. 102 "... Ὀλμοὶ πόλις Ἑλληνίς, .. Σόλοι πόλις Ἑλληνίς, .."

²³ Diod. Sic.17.24.1.5-7 "μάλιστα δ' εὐεργέτει τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, ποιῶν αὐτὰς αὐτονόμους καὶ ἀφορολογήτους, ..."

²⁴ Ayrıntı için bk. Zoroğlu, L., *Kelenderis I: Kaynaklar, Kalıntılar, Buluntular*, Ankara 1994, s. 12.

²⁵ Kaynaklar, Kelenderis'te bir *emporion* kurulduğundan da bahsetmektedir ki, *emporion*'lar otonom politik varlıklar olmayıp farklı yerlerden gelen tüccarlar tarafından Hellenler ile Hellen olmayanlar, barbarlar arasındaki ticareti kolaylaştırmak için kurulmuş olan ticari üslerdir. Bk. Whitley, J., *The Archaeology of Ancient Greece*, Cambridge, 2001, s. 124.

²⁶ Kelenderis'in kuruluşu üzerine yazan antik yazarların anlatımlarına dayanılarak bu tarih çok daha önceye çekilebilmektedir. Yerleşimin kuruluşu üzerine antik referans ve ayrıntılar için bk. Zoroğlu, L., *a.g.e.*, 1994, s.17-21

açıktır. Diğer taraftan geç Arkaik Dönem'den itibaren mevcut buluntular doğrultusunda Kelenderis'in Atina ilişkilerini sürdürdüğü anlaşılmasına rağmen²⁷ İ.Ö. 5. ve 4. yüzyıl boyunca Kilikia Bölgesi dahilinde Pers egemenliği altında olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.²⁸

İ.Ö. 5. yüzyılın sonunda Perslere vergi ödemekle birlikte Tarsos'ta bulunan yerli hanedanının yönetimi altında olan²⁹ Kilikia Bölgesi'nin diğer yönetimleri de antik kaynaklarda genel ifadelerle *polis* olarak geçmektedir. Ancak Ksenophon'un İ.Ö. erken 4. yüzyılda yazmış olduğu *Anabasis* adlı eserinde, Kilikia yolculuğu sırasında geçtiği merkezlerden *polis*³⁰ olarak bahsetmesinin yanında buralarda Hellenlerin ikamet ettiği dair herhangi bir imada bulunmaması dikkat çekicidir.³¹ Örneğin bölgenin merkezi olarak görülen Tarsos için Ksenophon, "Kilikia'nın büyük ve zengin *polis*'i"³² ifadesini kullanmıştır. Oysa Tarsos da Kelenderis gibi bölgenin en eski yerleşimleri arasında gösterilmektedir³³ ve bu durum da göz önünde bulundurulduğunda Ksenophon'un burada kullandığı *polis*'i devleti karşılayan genel bir terim olarak kullandığını söylemek doğru olacaktır.

Arkaik ve Klasik Dönemlerde Anadolu'nun güneybatı kıyılarında Hellen kökenli ve karakterli *apoikia*'ların kurulduğu bilinmektedir. Yapılan çalışmalar, *apoikia*'ların etnik ve siyasi olarak ana yerleşimi olan *polis*'lere

²⁷ Zoroğlu, L., *a.g.e.*, 1994, s. 22

²⁸ Bu durum, yani Kelenderislilerin Atinalılar ile ilişki içinde olmaları, dahası Delos Deniz Birliği vergi listelerinde Atina müttefiki olarak kayıtlara geçmeleri ve buna rağmen Pers etkisinden bağımsız olmadıkları Kelenderis'in İ.Ö. 5. yüzyıl ortalarında basılan sikkelerine yansımıştır. Öyle ki bu sikkelerin darpı sırasında değer olarak Pers standartları, betimleme ve yazı bakımından Hellen tipi kullanılmıştır. Zoroğlu, L., *a.g.e.*, 1994: 22.

²⁹ Ksenophon, *Yunan Tarihi*, S. Sinanoğlu (çev.), Ankara, 1999, s.58, dn. 2.

³⁰ Bu noktada konuya bakışın genişletilmesi adına Klasik metinlerde *kome*'nin kullanımı üzerine yapılan çalışmalar da önem arz etmektedir. Konu için öne çıkan bir makale: Mogens Herman Hansen, "*Kome*. A Study in How the Greeks designated and Classified Settlements which were not Poleis", bk.: M. H. Hansen, Raaflaub, K. (ed.), *Studies in the Ancient Greek Polis*, Stuttgart, 1995: 45-82. Örneğin, Thukydides'in eserinde sadece sekiz defa kullanılmış olan *komē* ifadesinin Ksenophon'un *Anabasis* eserinde tam 91 defa ve özellikle barbar yerleşim merkezleri ve köylerinin ifade edilmesinde kullanıldığı belirtilmelidir. Ayrıntı için bk. Hansen, M. H., *a.g.m.*, 1995: 51 vd.

³¹ T. S. Scheer, "The Past in a Hellenistic Present: Myth and Local Tradition", bk.: A. Erskine (ed.), *A Companion to the Hellenistic World*, 2003: 216-231, s.228; Arrianos'un (*Anabasis* II.5.2) bölge üzerine yazdıkları da, özellikle Ovalık Kilikya sahillerinin büyük bir kısmının kolonizasyon hareketinden etkilenmediğini göstermiştir. Ayrıntı için bk. Mustafa Hamdi Sayar, "Antik Kilikya'da Şehirleşme", XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri I, 193-216, s. 196; Dolayısıyla Ksenophon'un bölgedeki Hellen ikametinden bahsetmemesi de aynı bağlamda değerlendirilebilir.

³² Ksen. *An.* 1.2.23.2 "τῆς Κιλικίας πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα"

³³ Sayar, M. H., 1999, s. 194.

bağlı olduğunu göstermekte, dolayısıyla *apoikia*'ların kavramsal olarak da birer *polis* olmalarını gündeme getirmektedir. Ancak konu edilen bölgelerdeki tüm devletler için Hellenistik Dönem'den önce başlamış olan sistemli bir hellenizasyondan bahsetmek söz konusu değildir. Dolayısıyla Arkaik ve erken Hellenistik Dönem'e kadar uzanan Hellenic metinlerde, bu bölgelerdeki yerleşim ve yönetim merkezleri için kullanılan *polis* terimlerinin tüm şekilleriyle mevcut, modern dillerdeki devlet teriminin Hellenic karşılığı bir terim olarak kullanıldığını söylemek doğru olacaktır. Şüphesiz bu, Hellen medeniyetinin yazındaki egemenliğinin bir sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Kısaltmalar ve Kaynakça

- ATL : The Athenian Tribute Lists, Meritt, B. D., Wade- Gery, H.T., McGregor, M. F., 4 vols., Cambridge, 1939-1953.
- Finley, M. I., *Early Greece: The Bronze and Archaic Ages*, N.Y., 1981.
- FGrH: Fragmente der griechischen Historiker*, F. Jacoby (ed.), Berlin, 1923-1958.
- Hansen, M. H., "Kome. A Study in How the Greeks designated and Classified Settlements which were not Poleis", bk.: Hansen, M.H., Raaflaub, K. (ed.), *Studies in the Ancient Greek Polis*, Stuttgart, 1995: 45-82.
- , "The Copenhagen Inventory of Poleis and The Lex Hafniensis de Civitate", bk.: Hansen, M. H., (ed.) *Introduction to an Inventory of 'Poleis'*, Copenhagen, 1996: 7-72.
- , "Πόλις, as the Generic Term for State", bk.: Thomas Heine Nielsen (ed.), *Yet More Studies in The Ancient Greek Polis*, Stuttgart, 1997: 9-16.
- , "Hekataios' Use of the Word *Polis* in His *Periegesis*", bk.: Thomas Heine Nielsen (ed.), *Yet More Studies in the ancient Greek Polis*, Stuttgart, 1997: 17-28.
- , "Introduction", bk.: Hansen, M. H. (ed.), *A Comparative Study of Six City-state Cultures: An Investigation*, Copenhagen, 2002: 7-22.
- , *Polis: An Introduction to the Ancient Greek City States*, Oxford, 2006
- Hansen, M. H., Nielsen, T. H. (ed.), *An Inverntory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford, 2004.
- Hdt.: Herodotos, *Histories*, Godley, A.D. (çev.), Cambridge, 1999 (Loeb Classical Library).
- Işık, F., "Anadolu-Lykia Uygarlığı, Lykia'nın "Hellenleşmesi" Görüşüne Eleştirel Bir Yaklaşım' Anadolu/ Anatolia 36, 2010: 65-125.
- Keen, A. G., "The Kings of Lykia in the Achaemenid Period", R. Brock, S. Hodkinson (ed.), *Alternatives to Athens*, Oxford, 2000: 269-279.
- Keen, A., Hansen, M. H., "Lykia", Hansen, M.H., Nielsen, T.H., (ed.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford, 2004: 1138-1143.
- Ksen. *Anab.*, Ksenophon *Anabasis*, C.L. Brownson (çev.), vol.3, Cambridge, London, 2001 (The Loeb Classical Library).
- Ksen. *Cyr.*, Ksenophon *Cyropaedia*, W. Miller (çev.), vol. 5, Cambridge, 1968 (The Loeb Classical Library).
- OCD*, 2012: S. Hornblower, A. Spawforth, E. Eidinow (ed.), *The Oxford Classical Dictionary*, Oxford, 2012.
- Pernille Flensted- Jensen, "Karia", Hansen, M.H., Nielsen, T.H., (ed.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, Oxford, 2004: 1108-1137.

- Sayar, M. H., "Antik Kilikya'da Şehirleşme", *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri I*, 193-216.
- Scheer, T. S., "The Past in a Hellenistic Present: Myth and Local Tradition", A. Erskine (ed.), *A Companion to the Hellenistic World*, 2003: 216-231.
- Ksenophon, *Yunan Tarihi*, S. Sinanoğlu (çev.), Ankara, 1999.
- Skylaks, Pseudo- Skylaks, *Periplous*. Graham Shipley (ed.), *Pseudo-Skylax's Periplous: the Circumnavigation of the Inhabited World. Text, Translation and Commentary*. Exeter: Bristol Phoenix Press, 2011.
- Thuc.: Thucydides, *History of the Peloponnesian War*, Smith, Charles Foster (çev.), London 1958 (Loeb Classical Library).
- Tsetskhladze, Gocha R., Snodgrass, A. M., *Greek Settlements in the Eastern Mediterranean and the Black Sea*, Michigan, 2002.
- Whitley, J., *The Archaeology of Ancient Greece*, Cambridge, 2001.
- Zoroğlu, L., *Kelenderis I, Kaynaklar, Kalıntılar, Buluntular*, Ankara 1994.